

do_s_o_t_o_t_o_србија

међународна радна група за
документацију и заштиту
грађевина, места и целина
модерног покрета

Минимални документациони досије 2003

Саставила: национална радна група Србије

0.1 ФОТОГРАФИЈА ОБЈЕКТА

- 0.1. **Наслов фотографије**
Округли павиљон Сајма текстила у Лесковцу
- 0.2. **Извор**
Народни музеј у Лесковцу
- 0.3. **Датум**
1960-те године

1. ИДЕНТИТЕТ ОБЈЕКТА

- 1.1. **Данашњи назив објекта** 3
„Шајкача“
- 1.2. **Варијантни или претходни/оригинални назив** 4
„Округли павиљон“
- 1.3. **Назив улице и број** 5
Млинска бб
- 1.4. **Град** 6
Лесковац
- 1.5. **Покрајина/општина** 7
Лесковац
- 1.6. **Поштански број** 8
16000
- 1.7. **Држава** 9
Република Србија
- 1.8. **Позиција у оквиру националног координатног система** 10
42°59'35.6"N, 21°56'57.4"E
- 1.9. **Класификација/типологија** 11
СОМ - сајамски павиљон
- 1.10. **Статус и датуми заштите** 12
Статус добра које ужива претходну заштиту, Објект јавне намене, КП бр 3182, КН 5436, КО Лесковац

2. ИСТОРИЈАТ ОБЈЕКТА

- 2.1. **Оригинални нацрт/намена** 13
Пројектовању и изградњи „Округлог павиљона“ претходили су пројекти две изложбене хале, „Гошиног павиљона“ и „Плавог павиљона“, који су подигнути 1956, односно 1957. године. Приликом подношења идејног пројекта „Плавог павиљона“, достављен је и распоред будућих хала међу којима се нашао и „Округли павиљон“. У одобрењу инвестиционог плана из 1958. године као инвеститор овог павиљона се наводи Међународни сајам текстила и текстилних машина у Лесковцу. Павиљон је пројектован у бироу Грађевинског предузећа „РАД“ из Београда, а архитект је био Стјепан Залежак. Хала је служила за излагање текстила, текстилних производа и машина, а у периоду ван сајамске сезоне је имала сличну намену као и претходне две хале. Кориштена је за складиштење и сортирање дувана, као и за смештај сировина (сирове вуне) и готових производа.
- 2.2. **Датуми: наруџбина/завршетак** 14
Са градњом се започело крајем маја 1958. године. У првој фази је била изграђена и галерија хале без главне конструкције. Хала је била у употреби за

сајам који је одржан те године и тада је уместо крова имала привремено шаторско платно. Коначно је завршена 1959. године.

- 2.3. **Пројектанти архитектуре и други пројектанти** 15
Павиљон је пројектован у бироу Грађевинског предузећа „РАД“ из Београда, а архитект је био Стјепан Залежак.
- 2.4. **Остале особе или догађаји везани за објекат** 16
Наручилац: Управни одбор Међународног сајма текстила и текстилних машина у Лесковцу
- 2.5. **Значајне измене са датумима** 17
На објекту нису вршене значајније интервенције.
- 2.6. **Данашња намена** 18
Објекат је у приватном власништву компаније “Delta” и од приватизације до данас је ван употребе.
- 2.7. **Постојеће стање** 19
Објекат је од 2007. године у приватном власништву. Од када је откупљен није улагано у његово обнављање, те је препуштен пропадању. У току 2015. године планирано је рушење овог објекта како би се уместо њега изградио хотел.

3. ОПИС

- 3.1. **Општи опис** 20
У оквиру комплекса изложбених хала „Округли павиљон“ је најмонументалнији. Заузима 2640 м² површине и око 4000 м² изложбеног простора. Подигнут је на великом делу простора који је заузимао некадашњи парк. Основа је приближно кружног облика са средњим пречником око 65 м. Покривена је висећим кровом, који почива на два бетонска хиперболична параболида и мрежи каблова међу њима. У ентеријеру, који је прегледна и јединствена просторна целина, уз застакљена зидна платна подигнута је галерија у облику кружног прстена. Подови су око унутрашње стране покривени терасом, а централни део паркетом. Велики број улаза обезбеђује лак прилаз, као и брзо пражњење хале.
- 3.2. **Конструкција** 21
Темељи су израђени од сплета армиранобетонских плоча. Вршено је и фундаирање тла због подземних вода на дубини од око 6 м, а израђен је и тампон слој од бетона дебљине 1 м. На висини од 4,3 м изнад пода хале изграђена је галерија у облику кружног прстена ширине 8,6 м, којој се прилази једнокраким степеништем у два супротна краја хале. Галерије су, као и цела хала, одлично осветљене дневном светлошћу, јер су зидна платна у потпуности застакљена, а конструкција крова омогућује да прозорско платно буде највеће висине тамо где је највиши кров. Два снажна ободна носача положена су у равни нагнутој према хоризонталној равни пода за око 28° 48' и они, заједно са носећим кабловима, носе сав терет крова. Носећи каблови су постављени у склопу ободних носача и служе за ношење кровних плоча. Поред њих су постављени и помоћни каблови који имају функцију укрупњавања кровне површине. То се постиже тако што се помоћни каблови помоћу нарочитих вретена затежу. Тим затезањем помоћних каблова преноси се сила притиска на носеће каблове, уноси се у њих сила затезања, они се истежу и заузимају нов положај, при чему притискају помоћне каблове. На тај начин се

добија крута мрежа каблова у чија се окца, која образују по два носећа и два попречна помоћна кабла, постављају монтажне плоче дебљине 3 цм. Из плоча вире по четири канце од челичног лима којима се ослањају на носеће каблове. Прелаз из ободних носача у монтажне кровне плоче извршен је помоћу плоча посебног облика положених у малтер, а у делу где се кровна површина одваја од ободних носача помоћу посебне монолитне конструкције ослоњене на низ стубова обликованих у виду брисолеја.

3.3. Контекст

22

Према Урбанистичком плану Лесковца из 1946. године предвиђено је било да се изградња сајамског комплекса измести на периферију града, заједно са спортско-рекреативним центрима, хиподромом и аеродромом. Међутим, како су се сајамске манифестације у првој половини двадесетог века одржавале у згради Гимназије у центру града, са том праксом настављено је и након Другог светског рата. Године 1953. манифестација се оријентише на презентацију производа текстилне индустрије. Због недостатка изложбеног простора, поред школе се подижу и први павиљони, најпре „Гошин павиљон“, а затим и „Плави павиљон“, који је просторно повезан са зградом Гимназије. Повећање броја домаћих и страних излагача из године у годину, одржавања Сајма је условио изградњу нових изложбених објеката. Највећи и најрепрезентативнији међу њима је „Округли павиљон“, завршен 1959. године. До 1961. године подигнута су још два монтажна павиљона и управна зграда и заједно са претходна три чине сајамски комплекс.

4. ВРЕДНОВАЊЕ

4.1. Техничка вредност

23

Овај објект се издваја по иновативном решењу примењеном за обраду крова према систему преднапрегнутог бетона. У свету је у овом периоду било изграђено још само неколико објеката са оваквом кровном конструкцијом. Применом скелетног система, слободног просторног плана и застакљених зидних површина постигнута је неопходна функционалност изложбеног простора.

4.2. Друштвена вредност

24

„Округли павиљон“ је један од најважнијих симбола Лесковца и показатељ је значаја који су град и ова сајамска манифестација имали у националним и интернационалним оквирима. Подигнут је у години када Сајам званично добија међународни статус, те представља круну развита текстилне индустрије у Југославији. Велики број иностраних излагача може послужити као доказ чињеници да је југословенски стручни кадар пратио токове и иновације у текстилној индустрији и модном дизајну и да никако није заостајао за светским трендовима. С обзиром на разне функције изложбених хала ван и у току сајамске сезоне, овај комплекс служио је као место окупљања људи разних афинитета, професија, националности и култура.

4.3. Културна и естетска вредност

25

Решење примењено за обраду крова „Округли павиљон“ у то време је било иновативно. У свету је педесетих година било изграђено још само неколико објеката са оваквим кровним решењем. Преседан и могући узор могао би се наћи у конструкцији Џ. С. Дортон арене (*J. S. Dorton Arena*), која се налази у Северној

Каролини. Започео ју је архитект Метју Новицки (*Matthew Nowicki*), а након његове смрти завршио ју је архитект В. Х. Дитрик (*William Henley Deitrick*). Грађена је у периоду од 1949. до 1953. године и о њој се често говори као о првој грађевини са структуром крова у виду мреже каблова. Арена је елиптичног облика, са два параболична лука на којима почива мрежа каблова. Други такав пример може се наћи у Француској. Изградња велике спортске хале Ла Гранд Неп де И'л-де-Ван (*La Grande Nef de l'Île-des-Vannes*) у граду Сент Уан, област Сена-Сент Дени, започета је 1959. а завршена 1967/68. године. Архитекти који су радили на овом спортском комплексу су Анатол Коп, Лусијан Метриш и Пјер Шазаноф (*Anatole Kopp, Lucien Metrich, Pierre Chazanoff*). Велика хала овалног облика покривена је кровом који почива на два бетонска хиперболична параболида и мрежи каблова међу њима. Објекат од 2007. године има епитет „Наслеђе XX века” који је доделило Министарство културе Француске и унет је у списак историјских споменика. Нигде није потврђено да је архитект „Округлог павиљона” за узор имао Дортон арену, која је била изграђена неколико година раније, али се може довести у везу са њом. Узимајући у обзир намену ових хала, њихов облик, решење кровне конструкције, укљештење параболичних лукова које је изведено на сличан начин само у мањим размерама у случају лесковачког павиљона, као и чињеницу да је Дортон арена представљала новитет у архитектонској конструкцији, могло би се доћи до закључка да је Стјепан Залежак, ипак, имао информације о овој грађевини. Што се тиче француске спортске хале, она је започета годину дана након лесковачке, па се не може узети у разматрање као могући узор.

Могуће везе између архитектуре америчког и лесковачког објекта, мали број грађевина оваквог конструктивног склопа у датом времену, као и епитет француске хале говори о естетској важности „Округлог павиљона”.

4.4. Историјска вредност

26

Изградња „Округлог павиљона” је завршена брзо, а први пут је у њему излагано и пре завршетка објекта и постављања крова. У недељнику *Наша реч* и сајамском часопису *Глас Сајма* у више наврата су у периоду између 1958. и 1959. године објављивани чланци који су најављивали изградњу грандиозног павиљона или су пак пратили и извештавали о радовима. Идеја о измештању зграде Гимназије крајем педесетих и почетком шездесетих година сведочи о важности коју је ова манифестација имала и о значају одабира положаја изложбених хала у центру града.

4.5. Генерална оцена

27

„Округли павиљон” је значајан због својих историјских, архитектонских, урбанистичких и естетских вредности. Иако је према Урбанистичком плану из 1946. године било предвиђено да се изградња сајмишта премести на периферију града, сајамски комплекс је подигнут десетак година касније у самом центру Лесковца. Упркос својој намени, „Округли павиљон” се са парковски уређеним околним простором одлично уклопио у градско језгро. Упркос томе што је у оквиру сајамског комплекса највише пажње посвећено пројектовању главног „Округлог павиљона” и томе што су хале првенствено имале утилитарну, а не естетску функцију, оне су показатељ једног тока архитектуре средине двадесетог века, као и новог архитектонског достигнућа, јединственог у том тренутку на подручју Балкана, ако не и шире. Узимајући у обзир епитет француске спортске хале из 2007. године, као и конструктивне везе главне сајамске хале и Дортон арене, неопходно је

утврдити позицију коју „Округли павиљон“ заузима на архитектонској сцени Југославије и света педесетих и шездесетих година прошлог века.

5. ДОКУМЕНТАЦИЈА

5.1. Главне референце:

28

1. Анон, *Интензивне припреме за V Сајам*, Глас Сајма, година I, бр. 9, новембар-децембар, 1956.
2. Анон, *Лесковачки панађури*, Глас Сајма, година I, бр. 2, 16. јул 1956.
3. Б. М., *Уређење Сајмишта*, Глас Сајма, година VI, бр. 60, март-април 1961.
4. Д., *Завршен Округли павиљон пре рока*, Глас Сајма, година III, бр. 4, јун-јул 1959.
5. David R. Black, "Nowicku, Matthew (1910-1950)", *North Carolina Architects & Builders – A biographical dictionary*, Published 2009. Доступно на: <http://ncarchitects.lib.ncsu.edu/people/P000044>
6. *Docomoto US*, August 2012. Доступно на: http://www.docomoto-us.org/register/fiche/js_dorton_arena
7. Историјски архив Лесковац, Фонд секретеријата за привреду (даље ИАЛ, СП), број 7063, Инвестициони програм за израду изложбеног павиљона Сајма текстила и текстилних машина у Лесковцу, 1956.
8. ИАЛ, СП, број 3223, Инвестициони програм за изградњу изложбеног павиљона бр. 4 Сајму текстила и текстилних машина у Лесковцу, 1957.
9. ИАЛ, СП, Главни пројекат изложбене хале бр. 3, Сајам текстила и текстилних машина – Лесковац, 1958.
10. ИАЛ, Општински фонд за стамбену изградњу Лесковац, бр. 818, Адаптација Управне зграде Сајма у Лесковцу, 1961.
11. ИАЛ, Одељење за привреду, Општински фонд за стамбену изградњу Лесковац, Монтажна хала типа “Соко Н-11”, 1961.
12. К., *Уметност и потреба њене примене у текстилној индустрији. Предавање Пеђе Миросављевића на V Сајму*, Глас Сајма, година II, бр. 2, март-април, 1957.
13. *Ministere de la Culture et de la Communication*. Доступно на: http://www.culture.gouv.fr/public/mistral/merimee_fr?ACTION=CHERCHER&FIELD_1=REF&VALUE_1=PA93000024
14. М., *Са састанка новог управног одбора Сајма; изнето више значајних одлука*, Глас Сајма, година V, бр. 2, март-април, 1960.
15. М. Митровић, ур., *Градови и насеља у Србији – развој, урбанистички планови и изградња 1946-1951*, Београд, 1953.
16. М. Трудиф, *Одборници: Проширити и још више унапредити Сајам*, Наша реч, бр. 10, 2. март 1957.
17. М. Т., *Зачетак данашњег Сајма*, Глас Сајма, година II, бр. 2, март-април, 1957.
- Н. Ст., *Сајам у Лесковцу једини ове врсте у земљи*, Глас Сајма, година II, бр. 3, мај-јун, 1957.
18. *Saint – Ouen tourisme: Site officiel de l'office de tourisme*. Доступно на: <http://www.st-ouen-tourisme.com/fr/decouvertes/fiche/355-grande-nef.html>
19. Sonjoy Deb, "Analysis, Design and Construction of Fabric Structures", *The Masterbuilder*, August, 2013. Доступно на: <http://www.masterbuilder.co.in/analysis-design-and-construction-of-fabric->

structures/

20. Т., *Последње припреме*, Глас Сајма, година III, бр. 4, јун-јул, 1959.

21. *Cite de l'architecture & du patrimoine*, Base de données d'inventaires du Centre d'archives de l'Ifa, *Fonds Kopp, Anatole (1915-1990)*, Inventaire complet, réalisé par Elisabeth Essaïan sous la direction de David Peyceré. Mis à jour le : 1996-08-30. Доступно на:
http://archiwebture.citechailot.fr/fonds/FRAPN02_KOPAN/inventaire/objet-37580

- 5.2. **Визуелни материјал у прилогу** 29
Народни музеј у Лесковцу
- 5.3. **Подносилац извештаја/датум** 30
Јана Глигоријевић, ист. ум. / октобар, 2015.